

ΘΕΣΕΙΣ, ΙΔΕΕΣ
ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ

ΕΝΑ ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΠ' ΤΟΝ ΜΕΛΕΤΗΤΗ ΤΟΥ ΑΖΙΖ ΙΖΕΤ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας

Ὁ Καζαντζάκης στὴν Ἀντίμπ τό 1953

Ὁ Παρισινός ἐκδοτικός οἶκος Πλόν, πού ἔχει ἐκδώσει τὰ Ἄπαντα τοῦ Καζαντζάκη, ἐδημοσίευσε τελευταίως ἕνα ἐνδιαφέρον διβλίον - λεύκωμα, ἀφιερωμένο στόν Ἑλληνα συγγραφέα. Στό πρῶτο του μέρος τό διβλίον περιλαμβάνει μιά ἐκτενῆ εἰσαγωγή τοῦ Γαλλοαἰγυπτίου συγγραφέως Ἀζίζ Ἰζέτ στό ἔργο τοῦ Καζαντζάκη, καί στό δεύτερο τήν «Χρονογραφία τοῦ βίου τοῦ Νίκου Καζαντζάκη» γραμμένη ἀπό τόν Παντελεῖ Πρεβελάκη. Ὁ ἐκδότης ἔχει καταθέσει μέσα στό κείμενο 83 ἀνεκδότες φωτογραφίες τοῦ Καζαντζάκη, πού προέρχονται ἀπό τό ἀρχεῖον τῆς Ἑλένης Ν. Καζαντζάκη καί τοῦ Π. Πρεβελάκη.

Μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐκδόσεως τοῦ διβλίου αὐτοῦ, μεγάλη γαλλική ἐφημερίς ἐδημοσίευσε ἄκρως ἐνδιαφέρον ἄρθρον τοῦ μελετητοῦ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ἑλληνα συγγραφέα, κ. Ἀζίζ Ἰζέτ, καί τοῦ ὁποίου παραθέτουμε τά κύρια σημεῖα.

ΠΑΡΙΣΙ, Μάιος.

Τό νά προδώσει τή σκέπη τοῦ Καζαντζάκη δέν εἶναι εὐκόλο. Ἡ ἀντιπάθειά του σέ καθετί τό διαφορετικό, πάντοτε τόν ὠθούσε νά ἐξηγητῆι μέχρι σημείου ὑπερβολῆς. Μά καί τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δύσκολο νά τήν ψευτίζῃ. Ὁ Καζαντζάκης ἦταν «ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων» ὅσο τό δυνατόν λιγότερο. Καμμιά «ἀφ' ὑψηλοῦ» στάσι, καμμιά τσιγγουνιά στίς σχέσεις του μέ τούς ἄλλους. Ἀπό τῶν λοιπῶν πηγάζει ἡ παράξενη ἀμχανία πού αἰσθάνεται κανεῖς ὅταν μιλά γιά τόν ἄνθρωπο καί τό ἔργο του. Ἡ ὑπερβολική σαφήνεια ἂν μπορεῖ νά φανῆ ὑποπτή σ' αὐτούς πού συζητοῦν τήν ἀνία καί τήν εὐκόλη περιπλοκή, μέ τό βάθος. Οἱ πολυσύνθετες διακλαδώσεις αὐτοῦ τοῦ ἀσύντακτου πνεύματος, ἀποτοῦν νά φανοῦν διαφορετικές στούς αὐστηροῦς δογματικούς. Μπορεῖ νά πῆ κανεῖς γι' αὐτόν τόν πολυμόχαρο ἄνθρωπο, ὅτι ἦταν ἕνας εἰρημιστής — καί ἐν μέρει θά εἶναι σωστό. Μπορεῖ νά πῆ κανεῖς ὅτι αὐτός ὁ αἰώνια βασανισμένος γιά ζωῆ καί μᾶθησι, ἦταν ἕνας ἀσκητής — καί ἐν μέρει θά εἶναι κι' αὐτό σωστό.

Ὅτι ὁ πρωτόγονος αὐτός χριστιανός ἦταν κομμουνιστής, ὅτι ὁ μαρξιστής αὐτός ἦταν βουδιστής... Δέν τελειώνει ἡ ἀπαρίθμηση τῶν παρεξηγήσεων καί τῶν παραδόξων.

Ἡ πιό μόνιμη καί βασανιστική ἔγνια τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ συγγραφέως ἦταν πάντοτε ἡ ἀγιότητα. Ὁ Καζαντζάκης εἶχε τήν τάσι νά συνταυτίξῃ τήν ἀγιότητα μέ τόν ἠρωισμό. «Ἡ μεγαλύτερη θλίψη, ἔλεος, εἶναι ἀσφαλῶς τό νά μῆν εἰσέλθῃς ἄγιο». Τῆ μόνιμη αὐτή ἰδέα, πού ἐκυριάρχησε στή ζωῆ του καί τό ἔργο του, ὁ Καζαντζάκης τήν ἀπέλει ἀσφαλῶς στήν πικρῆ ἐμπειρία τῆς παιδικῆς του ἡλικίας. Ἐπί χρόνια τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά παρακολουθῆσῃ τήν μεγάλη κτητική ἐξέγερση ἐναντίον τῶν Τούρκων καί τίς φρικαλεότητες πού διέπρατταν οἱ τελευταῖοι αὐτοί. Ἡ ἀσπάθεια μιάς ζωῆς, μονίμως σχεδόν παρὰνομης, ἀνέπτυξε τήν ἀπίστευτη ἱκανότητα προσαρμογῆς, πού πάντοτε χαρακτηρίζε τόν ἄνδρα στίς ἀτελείωτες περιπλανήσεις του. Μά περισσότερο, ὁ ἠρωισμός ἀπό τῆ μιά πλευρά καί ὁ φρικαλεότητες πού διέπραττοντο ἀπό τήν ἄλλη, τοῦ ἔδωσαν πολύ γρήγορα ἕνα οξυτάτο αἰσθημα τῆς ἀδικίας, τοῦ Καλοῦ καί τοῦ Κακοῦ. Ποτέ δέν λυτρώθηκε ἐντελῶς ἀπό ἕνα εἶδος ἀπλοϊκοῦ μανιχεισμοῦ, πού δέν μπορούσε νά εφαρμοσθῆ παρά μόνο σέ ὑπέρτατες καταστάσεις, ὅπως ἀκριδῶς ἦταν ὁ ἀπελευθερωτικός πόλεμος τῶν Κορσικῶν. Οἱ σχολικές του σπουδές σέ μοναστήρι τῆς Νάξου, τόν ἔφεραν σέ μιά πρώτη ἐπαφή μέ τήν δυτική κουλτούρα. Τότε ἔκαμε τήν μεγάλη ἀνακάλυψη τῆς ζωῆς του: τόν Νίτσε.

Ὁ προφήτης τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ, ὁ μεγάλος διονυσιακός εἶχε πεθάνει. Μά τίποτε δέν μᾶς ἐμποδίζει νά φαντασοῦμε τί θά ἦταν μιά συνάντησις τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν. Ὁ Νίτσε εἶχε ἀγωνισθῆ μέ ὅλες τίς δυνάμεις του ἐναντίον τῆς ἐλεύσεως τοῦ «τελευταίου ἀνθρώπου», τοῦ ἡσυχου, τοῦ ἀσυνείδητου καί τοῦ εὐτυχημένου. Ὁ Καζαντζάκης ἔφθασε σ' ἕναν κόσμο, ὅπου ὁ τελευταῖος αὐτός ἄνθρωπος ἀρχίζε ἤδη νά ἐκδηλώνεται, ἐνῶ ἐτοιμαζόταν ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος. «Ὁ Θεός ζητεῖ νά μεγαλώσῃ. Δέν μπορεῖ νά τό κάνει χωρίς ἐμάς. Πρέπει νά τόν βοηθήσομε νά ἐλευθερωθῆ ἀπό τίς ἀλυσίδες του». Ὁ Μπέρξον κι' ἡ Παλαιά Διαθήκη τρέφουν τόν ἀγῶνα πού εἶχε ἀναλάβει ὁ Νίτσε.

Ἡ παραμονή τοῦ Καζαντζάκη σπύ Βερολίνο τά πρῶτα χρόνια πού ἐπικολούθησαν τοῦ πρῶτου παγκοσμίου πολέμου, εἶχε βαθύτα-

τη ἐπίδρασι στόν ἄνθρωπο. Σέ μιά ἀτμόσφαιρα ὅπου κουφόραζε ἡ δυσσαρέσκεια τῆς ἥττας, ἡ ἀπειλή ἐπαναστατικῶν ἐξελίξεων καί μιά χαώδης ἰδεολογική ἀβεβαιότητα, σχετίστηκε κομμουνιστικούς καί ἐβραϊκούς κύκλους, μέ τούς ὁποίους ἐνοιοθε βαθεῖα συγγένεια. Γι' αὐτούς ἔγραψε τό ἔργο του κλειδί «Ἀσκητική». Αὐτό τό ποίημα-λίβελλο, τοῦ ὁποῦ ἡ μορφή θυμίζει τόν «Ζαρατούστρα», ἦταν μιά ἀπεγνωσμένη προσπάθεια διασαφήσεως τῆς καταστάσεως, ἕνας κώδιξ δράσεως γιά τούς ἐπαναστάτες φίλους του καί συγχρόνως μιά σύνθεσι τῶν προσωπικῶν του ἐμπειριῶν καί τῶν γενικῶν ἀγωνιῶν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Καζαντζάκης ἐπικαλεῖται τόν βουδισμό, τήν Παλαιά Διαθήκη, τόν Μάρξ, τόν χρι-

τό ταξίδι του στή Ρωσία, σέ ἀναζητήσει τῆς κόκκινης γραμμῆς» πού διασχίζει ὅλους τούς πολιτισμούς καί τούς σταθμούς τους, τόν ἀναγκάζει νά προσθέσῃ ἕνα τελευταῖο κεφάλαιο στήν «Ἀσκητική» του: τῆ «Σιγή». Ἐχει μάθει ὅτι οἱ ἀνθρώπινες ἐπιδιώξεις, κι' ἂν δέν εἶναι μοιραία καταδικασμένες σέ ἀποτυχία, δέν θά μπορέσουν ποτέ ὡστόσο νά ἐπιζήσουν στήν ἀρχέγονη μορφή τους. Ἐχει μάθει νά δέχεται τίς απογοητεύσεις καί νά μάχεται χωρίς ἐλπίδα καί χωρίς ἀπελπισία. Ἡ δράσις μέ τήν ἐλπίδα μιάς ἀμοιβῆς, τοῦ φαίνεται ἀνήθικη. Τό ταξίδι του στήν Κίνα τό 1934 θά ἐνισχύσῃ ἀκόμη περισσότερο αὐτήν τήν παγωμένη καί φλογερῆ στάσι του. Γι' αὐτό παραμένει μέσα του ἡ ἴδια πείνα γιά ὅλες τίς οὐσίες τῆς ζωῆς. Τίς γυροδρεῖα καί τίς γεύεται χωρίς αἰσιοδοξία οὔτε κι' ἀπαισιοδοξία. Θέλει νά γίνῃ ὁ ἅγιος πού εἶναι ἡ-ρώας συγχρόνως.

Μέ τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ὁ Καζαντζάκης δέν μπορεῖ πιά νά ταξιδεῖ κι' ἀπομονώνεται στήν Αἴγινα, ὅπου δουλεύει τίς τραγωδίες του καί τό πρῶτο μεγάλο μυθιστόρημά του «Ἀλέξης Ζορμπά», πού ἀνοίγει τή σειρά τῶν μεγάλων μυθιστορημάτων τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ζωῆς του. Μέ τή λήξι τοῦ πολέμου μπαίνει στήν ἐνεργό πολιτική. Ἀναλαμβάνει νά ἐρευνήσῃ στήν Κρήτη πάνω στίς φρικαλεότητες τῆς γερμανικῆς κατοχῆς. Σχηματίζει ἕνα κόμμα ἐνώσεως τῶν Ἀριστερῶν καί γίνεται ὑπουργός στήν Κυβέρνησι Σοφολῆ. Μά ἔσπα ὁ ἀπομονώνεται πόντος καί ὁ Καζαντζάκης, πού ἀντιτίθεται στή συμμαχική πολιτική, παραίτεται καί ἐγκαταλείπει τήν Ἑλλάδα. Στό ἐξῆς θά ζῆσῃ στό ἐξωτερικό, περισσότερο στίς Ἀντίμπ, ὅπου τό τοπίο καί τό φῶς, ἔλεγε, τοῦ θυμίζαν τήν Ἑλλάδα.

Ὁ Καζαντζάκης εἶχε πλήρη συνείδηση τῶν ἀντιφάσεων πού περιέκλειε ἡ στάσις του. Σ' ὅλη του τῆ ζωῆ προσπάθησε νά τίς ἐξαφανίσῃ, ὄχι ἀφαιρῶντας ἄρισμένα ἀπό τά στοιχεῖα τους, ἀλλ' ἀντιθέτως πασχίζοντας νά τίς συνενώσῃ ἀριτίωτερα ὥστε νά σχηματίσῃ μιά ὀλική σύνθεσι. Τό μέλημά του δέν ἦταν νά τό ἐπιτύχῃ μόνος του, μά νά παροτρύνῃ τούς διαδόχους του νά προχωρήσουν ἀκόμη μακρύτερα σ' αὐτόν τό δρόμο. Ἦθελε νά ξεπαρασθῆ κι' ὄχι ν' ἀποτελέσῃ μιά κατάληξι στόν ἑαυτό του. Ὑπ' αὐτή τήν ἔννοια συμφιλιώθηκε μ' ὅλες τίς ἀντινομίες του. Ἡ «κόκκινη γραμμῆ» εἶναι ἡ διαρκῆς ἐπαναστάσι, ἡ ἀδιάκοπη ἐξελικτική πορεία πρὸς μίαν μεγαλύτερη ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ Θεοῦ.

ΑΖΙΖ ΕΖΖΕΤ

Ὁ Καζαντζάκης στό Γκόττεσγκαμπ Τσεχοσλοβακίας τό 1931

στιανισμό. Θέλει μέ κάθε τρόπο νά φτιάξῃ μιά εὐχρηστη σύνθεσι, παραδεκτῆ γιά ὅλες τίς ἰδεολογίες πού ἔχει κι' ὁ ἴδιος ἀποδεχθῆ, γιατί θέλει νά ἔχῃ ἑνακαίνο τό δρόμο ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος. Κάθε περίοδος τῆς ἱστορίας δέν εἶναι γι' αὐτόν παρά ἕνας σταθμός μόνο πρὸς τήν ἀπελευθέρωσι τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό προσωπικό του βάρος, πού σημαίνει γι' αὐτόν νά ἐλευθερώσῃ τό Θεό ἀπό τό βάρος τοῦ ἀνθρώπου. Μά ὁ Θεός δέν εἶναι τίποτε χωρίς τόν ἄνθρωπο, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Καί οἱ δύο ἀπελευθερώσεις δέν μποροῦν κατά συνέπεια νά εἶναι παρά μόνο ἀμοιβαίες καί ταυτόχρονες. Ἡ «Ἀσκητική» δρῖσκειται στήν καρδιά ὅλων τῶν δημιουργιῶν τοῦ Καζαντζάκη.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ

Ὁ Ὄργανισμός Ἐθνικοῦ Θεάτρου προκηρύσσει δημόσιον μειοδικῶν διαγωνισμόν δι' ἐνοφραγίστων προσφορῶν διά τήν ἐνοικίασιν 2 ἔως 4 πούλμαν τουλάχιστον 32—40 θέσεων δ' αὐτῶν μεταφορῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ἀπό Ἀθήνας εἰς Ἀρχαίον Θεάτρον Ἐπιδαύρου καί τάνισσιν κατὰ τήν διάρκεια τῶν παραστάσεων τῶν Ἐπιδαυρίων 1965. Ὁ διαγωνισμός θέλει διενεργηθῆ τήν 26ην Μαΐου ἡμέραν Τετάρτην καί ὄραν 10ην π.μ. ἐν τῷ Καταστήματι τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ὁδός Κομνηνοῦ 24. Πληροφορία καθ' ἑκάστην εἰς τήν Ὑπηρεσίαν Προμηθειῶν τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου κατὰ τὰς ὄρας (κ. Β. Μαστοροπούλου, τηλ. 534.016).

Ἐν Ἀθήναις τῆ 14η Μαΐου 1965
Ὁ Πρόεδρος
ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ

Ὁ Ὄργανισμός Ἐθνικοῦ Θεάτρου προκηρύσσει δημόσιον μειοδικῶν διαγωνισμόν δι' ἐνοφραγίστων προσφορῶν διά τήν μεταφορῶν σκιναγραφῶν καί λοιπῶν ὀλικῶν ἀπό τό Ἐθνικόν Θεάτρον εἰς Ἀρχαίον Θεάτρον Ἐπιδαύρου διά φορητῶν αὐτοκινήτων καί ἐπιστροφή τούτων εἰς Ἀθήνας μετά τήν λήξιν τοῦ φεστιβάλ Ἐπιδαύρου 1965. Ὁ διαγωνισμός θέλει διενεργηθῆ τήν 27ην τοῦ μηνός Μαΐου ἡμέραν Πέμπτην καί ὄραν 10ην πρωινήν ἐν τῷ Καταστήματι τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὁδός Κομνηνοῦ 24. Πληροφορία καθ' ἑκάστην εἰς τήν Ὑπηρεσίαν Προμηθειῶν τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου κατὰ τὰς ὄρας (κ. Β. Μαστοροπούλου, τηλ. 534.016).

Ἀθήναι, τῆ 14η Μαΐου 1965
Ὁ Πρόεδρος
ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ